

[B] **GEDICHTEN DIE EEN GOED HUMEUR
VERTONEN. DE VERZAMELDE VERZEN
VAN ERIK MENKVELD**

Erik Menkveld (1959-2014) is een van de beste dichters van zijn generatie. Als er één conclusie is die je kunt trekken uit het lezen van de twee jaar na zijn onverwachte dood verschenen *Verzamelde gedichten*, is het deze. Zijn gedichten zijn rijk, geestig, gulzig, verrassend, helder, raadselachtig, monter, licht, verdiepend en ga zo maar door. Een gedicht was voor Menkveld geen plaats voor verstillend en zelfreflectie, maar de uitdrukking van een totaal. Wat dat betreft, had hij tot de Maximalen kunnen horen. Maar dan ook alleen wat dat betreft.

In zijn onvolprezen essaybundel in briefvorm *Met de meeste hoogachting* (2006) eigent Menkveld zich de verzuchting in een verhaal van Nescio “Ik wou dat ik alles was” als levensmotto toe. Elders in hetzelfde boek heeft hij het over het beroemde verhaal van Jorge Luis Borges over de Aleph, “een punt in de ruimte dat alle punten omvat; een plek waar alle plekken op aarde onvermengd aanwezig zijn, gezien vanuit alle hoeken”. Over de beschrijving die Borges geeft van dit alles omvattende visioen merkt Menkveld op: “Goeie literaire truc: door een opsomming van schijnbaar willekeurige details het gehele visioen suggereren.” Het verbaast dan ook niet dat Menkveld zich aangesproken blijkt te hebben gevoeld door de taoïstische opvatting over de gelijkheid van alle dingen en de daaruit voortkomende gedachte dat alle dingen teruggaan op het alomvattende Ene.

Wat hij over Borges zegt, geldt voor hemzelf. Want de suggestie van een alomvattend iets, een alles, door “een opsomming van schijnbaar willekeurige details”, is zijn eigen handelsmerk. Dat laat hij al zien in het openingsgedicht van zijn debuutbundel *De karpersimulator* (1999), ‘Even’:

Ga maar even zitten
denken aan zeer bepaald
maar willekeurig zand
ergens in de aarde,
een verloren compositie
van Anonymus, gevaar
dat iemand liep in 1860,
alle lucht die Coltrane

ooit heeft ingeademd –
en kijk eens wat een kleuren
in de ramen van je tijdelijke
huis bij lage zon.

Dit snel weer verdwijnende moment (‘Even’) is zijn Aleph: ver uiteen liggende plaatsen, tijden en fenomenen komen erin samen en geven uitdrukking aan een groot genot. Deze zucht naar het tijdelijk alomvattende vormt de grondtoon van zijn werk. Zo schrijft hij jaren later, in een van de weinige passages waarin de ik een dichter is, dat hij weer eens bezig is zich te verliezen “in de gelijktijdigheid/ en het weinige dat een mens vermoedt van het hem/ voortdurend genadeloos omgevende”. In een ander gedicht heeft hij het over iemand die “onverklaarbaar volledig aanwezig” is te midden van “de roekeloos/ veranderlijk bestaande stad”. Alles is er en alles gaat voorbij, dat is de paradox waarop zijn gedichten herhaaldelijk de vinger leggen.

Een scherp oog voor concrete details, een groot taalgevoel en een vrijmoedige behandeling van het perspectief resulteren bij Menkveld in gedichten die, zoals Marjoleine de Vos in haar verantwoording van de verzamelbundel schrijft, “een goed humeur” vertonen. Dat goede humeur werkt aanstekelijk. Wie zou niet vrolijk worden van het gedicht waarin kozijnen, vloerdelen en tafels zich erover beklagen dat zij in deze toestand aanmerkelijk minder worden opgemerkt dan toen ze nog bomen waren? Of van het gedicht waarin de “moeder aller kilo’s” zich verzet tegen de pogingen haar als ijkpunt te vervangen? Of van het gedicht waarin iemand vergeefs aan zijn kinderen uitlegt hoe elektriciteit werkt? In zijn aandacht voor zelden opgemerkte details kan Menkveld zich meten met K. Schippers: zoals in het gedicht over de doventolk wier handen, zo gauw ze begint te dansen, “steeds onverstaanbaarder” worden, of in dat over een onontdekt fenomeen dat wacht op het moment dat er een wetenschapper komt die hem als “weldaad voor de mens” ontdekt. Zo gaat het gedicht ‘Nupter Rosarum Flores (Dufay)’ over een jaloerse architect (de niet bij naam genoemde Brunelleschi) die merkt dat bij de inwijding van de door hem met een koepel bekroonde Dom in Florence de componist Guillaume Dufay meer aandacht krijgt dan hij en dat zijn werk daardoor niet meer lijkt te zijn dan “de

marmere huid/ van zijn motet". En dan is er nog het gedicht 'Allesdier', over een hybridisch dier, opgebouwd uit kenmerkende details van alle mogelijke dieren, een soort supergriffoen:

[...] elk dier
dat men ziet is een fractie van mij.

Kijk maar in dit oerbos burl ik en schurk
langs een stam met mijn schoffelgewei

terwijl mijn slurf, mijn rugvin, mijn stekels
in deze biotoop niet zichtbaar zijn.

Wat zou ik mij graag eens in volle glorie
voordoën, al past daar geen omgeving bij.

De behoefte aan het doorbreken van de grenzen van de door ons afgebakende werkelijkheid is bij Menkveld diep geworteld. Dat kun je ook concluderen uit het motto van zijn tweede bundel, *Schapen nu!* (2001): "Groots is de Schepper! Wat gaat hij van je maken? Waar gaat hij je nu heen sturen? Zal hij je misschien tot de lever van een muis maken? Of tot de poot van een insect?" Het is een citaat uit een van de oerteksten van het taoïsme, *De innerlijke geschriften* van Zhuang Zi. Een van de manieren waarop hij deze grenzen doorbreekt, is door bestaande woorden te laten reïncarneren in nieuwe woorden, woordstapelingen of -combinaties. Zoals in 'Blindgroei', een van de gedichten die bij Menkvelds dood op bundeling lagen te wachten:

Al ons winddoorwoeld kroonzingen,
tot lichthoogten juichstrekken,
al ons drukloverend kruisribwelden
en dansant verstrengelen;

al ons in luidkeels krekelen stug
verstekelen en harslekken ook,
al ons barstberstend wringzwellen
en wemelschaduwwerpen –
ons al fijnmaziger tastwortelen
diept het blind uit wijder en wijder
omtrek van staansgrond op.

Met deze raadselachtige, in taal verwrongen
beweging van de bladerkruinen naar de boomwortels

toont hij zich verwant aan dichters als Kees Ouwens en Anneke Brassinga en schatplichtig aan de sensitivistische Herman Gorter. Verwant in raadselachtigheid zijn de vele gedichten die beginnen met een eigenaardige zinsconstructie ("Onervarener gevlogen dan radarloos/ rechtlijnige eenden tegen bicblauwe/ avondhemel kunnen lijken [...]"). Sommige gedichten zijn eerder raadselverzen: een serie vragen die al dan niet uitmondt in een oplossing. Hoe geestig ook, gedichten met een eenduidige oplossing laten het raadsel in duigen vallen, zodat ik ze na eerste lezing al uit heb. Liever zijn mij die gedichten waarin niet een raadsel wordt opgelost, maar waarin je uiteindelijk als lezer deel wordt van het raadsel. Zoals 'Fis', over de gelijknamige toon die op zichzelf niets voorstelt, maar zijn belang ontleent aan zijn positie in een muziekwerk:

Op zichzelf ben je weinig: bewogen
lucht, een loze trilling, aangrijpend
zeker niet. Maar slim voorafgegaan

of onverwacht gevolgd, met uitgelezen
medeklinkers, bezorg je tranen,
kippenvel en rillingen over de rug.
[...]

Er zijn nogal wat gedichten waarvoor Menkveld zich heeft laten inspireren door muziek. Het is ook het onderwerp van *Het grote zwiigen* (2011), zijn enige roman. Muziek kan in zijn gedichten gordijnen in beweging brengen, dageraden oproepen, iemand geheel muziek laten worden. In *Met de meeste hoogachting* stemt hij in met T.S. Eliot: "music heard so deeply/ That it is not heard at all, but you are the music/ While music lasts." Onder zijn postume werk bevindt zich de afdeling 'Schumanniana, veertien liederen zonder muziek'. Het zijn gedichten met vaak ultrakorte zinnetjes, uitroepen, simpel taalgebruik, gerijmel soms, nogal romantisch-hysterisch, bijna een pastiche. Het is de enige groep gedichten waarvan ik me afvraag of Menkveld ze al voor bundeling klaar had dan wel of hij wilde zien of hij in een negentiende-eeuws dichter kon reïncarneren. Ik hou het maar op het laatste. Hij was immers iemand die wilde dat hij alles was.

AD ZUIDERENT

ERIK MENKVELD, *Verzamelde gedichten*, Van Oorschot,

Amsterdam, 2015, 272 p.

Eerdere artikelen over Menkveld uit *Ons Erfdeel* vind je op

onze website: [www.onserfdeel.be/nl/blogs/detail/](http://www.onserfdeel.be/nl/blogs/detail/erik-menkveld-1959-2014)

[erik-menkveld-1959-2014](http://www.onserfdeel.be/nl/blogs/detail/erik-menkveld-1959-2014)
